

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETI

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR-**

1995-yildan nashr etiladi
Yilda 6 marta chiqadi

4-2024

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

B.M.Qandov	Turor risqulovning turkistonda milliy davlat qurilishi sohasiga qo'shgan hissasi.....	302
U.J.Mansurov	Turkistonda mustamlakachilik siyosatiga qarshi jadidchilik harakatining o'ziga xos jihatlari.....	308
M.M.Alimova	1920-1930 yillardagi kooperatsiya tizimi sistemasi	312
J.Museyibzada	Improving Uzbekistan's economic cooperation through international organizations.....	315
A.A.Azizov	Turonning qadimgi o'yinlariga oid ayrim mulohazalar (aqliy o'yinlar misolida)	324
A.T.Ahmedov	Mustaqil O'zbekistonda kasaba uyushma tashkilotlarining shakllanishi va rivojlanish bosqichlari	328
D.A.Urinbayeva	Mustaqillik yillarida yoshlarni harbiy kasbga yo'naltirishda harbiy vatanparvarlik tarbiyasining o'rni.....	334
T.Ch.Xoliyarov	Makedoniyalik Aleksandr nomi bilan bog'liq shaharlar tarixiy geografiyasi	340
X.X.Mamajonov	Amir Temur hayoti va davlatchilik faoliyati tarixining usmoniy imperiyasi tarixshunosligida o'rganilishiga doir ayrim fikr va mulohazalar	347
I.S.Yusupov	Mustaqillik yillarida O'zbekistonda pochta aloqa tizimiga raqamli xizmat turlarini joriy qilinish tarixi	351
F.K.Jumanazarova	Ijtimoiy himoya tizimida xotin-qizlar bandligini ta'minlanishining maqsad va vazifalari hamda amalga oshirish mexanizmlari.....	356
U.X.Gulmatov	O'zbekiston SSR transporti va uning sovet hukumati iqtisodiyotidagi o'rni	359
ADABIYOTSHUNOSLIK		
U.B.Matmurotova	Badiiy tarjimada stilistik muvofiqlik - stilistik vositalardan biri o'xshatish misolida.....	364
Sh.A.Safarova	"Layli va Majnun" dostonining na't bobida an'ana va poetik yangilanish	369
D.I.Nazarova	Hozirgi aruziy she'rlarda fonetik hamda leksik-stilistik o'zgarishlar	374
TILSHUNOSLIK		
A.B.Uralov	Til sathlarida nomutanosiblik	381
A.Sh.Muxamadiyev	Properties of expressification of verbal aggression in uzbek and english literature.....	386
Sh.M.Sultonova, S.I.Sodiqova	Ismlarning qo'llanilish dinamikasi sotsiomadaniy muammo sifatida	393
U.Sh.Turaeva	Yuridik terminlar tarjimasida sinonimiya tarjima muammosi sifatida.....	398
Y.T.Rakhmonkulova	A comparative study of kinship aphorisms in english and uzbek languages	401
O.F.Turdaliyev	"Guliston" asarida somatik birliklarning qo'shma fe'l yasalishidagi roli	405
M.O.Usarova	Ingliz va o'zbek tillarida salomatlik va kasallikka oid maqollarning semantik xususiyatlari	413
Ч.Х.Чамолов, Ф.Р.Мандонова	Смысловые нюансы соматических фразеологических единиц в селе хушер	417
B.Q.Nomonov	Matbaa va qadoqlash sohasi terminlarining leksik struktur tadqiqi.....	426

UO‘K: 655

MATBAA VA QADOQLASH SOHASI TERMINLARINING LEKSIK STRUKTUR TADQIQI**АНАЛИЗ ЛЕКСИЧЕСКОЙ СТРУКТУРЫ ТЕРМИНОВ ПОЛИГРАФИЧЕСКОЙ И
УПАКОВОЧНОЙ ОТРАСЛИ****LEXICAL STRUCTURE ANALYSIS OF PRINTING AND PACKAGING INDUSTRY
TERMS**

Nomonov Bahodirxon Qodirxon o‘g‘li
Namangan muhandislik-texnologiya instituti doktorant

Annotatsiya

Ushbu maqolada matbaa va qadoqlash sohasida ishlatiladigan terminlarning leksik strukturasi o‘rganish maqsad qilingan. Tadqiqot davomida ushbu terminlarning kelib chiqishi, ularning o‘zbek tiliga o‘zlashuvi, morfologik va semantik xususiyatlari chuqur tahlil qilinadi. Terminlarning zamonaviy o‘zbek tilidagi qo‘llanilishi va ularning til tizimidagi o‘rni misollar bilan kengaytirilgan holda o‘rganiladi.

Аннотация

В данной статье рассматривается лексическая структура терминов, используемых в полиграфии и упаковочной промышленности. В ходе исследования детально анализируются происхождение этих терминов, их адаптация в узбекский язык, а также их морфологические и семантические особенности. Применение этих терминов в современном узбекском языке и их роль в языковой системе изучаются на примерах.

Abstarct

This article focuses on studying the lexical structure of terms used in the printing and packaging industries. The research deeply analyzes the origins of these terms, their adaptation into the Uzbek language, and their morphological and semantic characteristics. The usage and role of these terms in modern Uzbek are explored with extended examples.

Kalit so‘zlar: qadoqlash, matbaa terminologiyasi, qadoqlash texnologiyalari, polisemantik xususiyatlar, paketlash, leksik-semantik tahlil, morfologik tahlil, ofset bosma, qadoq

Ключевые слова: упаковка, полиграфическая терминология, технологии упаковки, многозначные свойства, упаковка, лексико-семантический анализ, морфологический анализ, офсетная печать, упаковка.

Key words: packaging, printing terminology, packaging technologies, polysemantic properties, packaging, lexical-semantic analysis, morphological analysis, offset printing, packaging

KIRISH

Mamlakatimiz iqtisodiyotida tub o‘zgarishlar amalga oshirilishi, respublika iqtisodiyoti asosan xomashyo yo‘nalishidan raqobatbardosh mahsulot ishlab chiqarish yo‘liga izchil o‘tayotganligi, mamlakat eksport salohiyati kengayayotganligi ishlab chiqarishning har bir sohasi oldiga yangi vazifalarni qo‘ydi. Hozirgi paytda Vatanimizda matbaa va qadoqlash hajmini oshirish, ularning sifatini yaxshilash, yangi yuksak samarali texnikaga ega bo‘lgan korxonalarni yaratish kerak bo‘ladi. Respublikamizda matbaa va qadoqlash korxonalari fan va texnikaning oxirgi yutuqlari asosida ishlab chiqarilgan jihozlar bilan to‘ldirilmoqda.

Matbaa va qadoqlash sohasi hozirgi kunda tez sur‘atlar bilan rivojlanib, texnologik taraqqiyot va globalizatsiya jarayonlari ushbu sohalarda yangi atama va terminlarning paydo bo‘lishiga olib kelmoqda. Matbaa sohasi nashr mahsulotlarining tayyorlanishi bilan bog‘liq jarayonlarni o‘z ichiga olsa, qadoqlash sohasi mahsulotlarni iste‘molchiga yetkazish uchun zarur bo‘lgan qadoqlash texnologiyalari bilan shug‘ullanadi. Ushbu sohalarda ishlatiladigan terminlar faqat texnologiyalar bilan bog‘liq emas, balki marketing, logistika va savdo terminologiyasi bilan ham uzviy bog‘liq. Bu esa terminlarning o‘zbek tiliga o‘zlashishi va yangi ma‘nolar kasb etishi jarayonini murakkablashtiradi. Maqolaning maqsadi matbaa va qadoqlash sohasi terminlarning leksik strukturasi o‘rganish, ularning shakllanishi, rivojlanishi va o‘zbek tilidagi o‘rnini aniqlashdan iborat.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Matbaa va qadoqlash sohasi terminlarining leksik strukturasi o'rganishda zamonaviy leksikologiya, terminologiya va korpus lingvistika metodlaridan foydalaniladi. Adabiyotlar tahlili qismida ushbu sohalar bo'yicha mavjud ilmiy tadqiqotlar, maqolalar va lug'atlar ko'rib chiqiladi. Shu jumladan, A.T.Khodjaevning "O'zbek tilining yangi lug'at birikmalari" asari, E.R.Abdukarimovning "Matbaa atamaları" asari va X.B.Yusupovning "Qadoqlash va qadoqlash texnologiyalari" kitoblari asosiy manbalar sifatida keltiriladi.

Tadqiqot metodologiyasi sifatida matbaa va qadoqlash sohalariga oid terminlar tanlanib, ularning morfologik va semantik tahlili amalga oshiriladi. Terminlarning kelib chiqishi, o'zlashishi, va zamonaviy o'zbek tilidagi roli tadqiq qilinadi. Bunda lingvistik korpuslardan foydalanish, terminlarning chastotasi, kontekstual qo'llanilishi va sinonimlik aloqalari o'rganiladi.

Metodologik yondashuv sifatida leksik-semantik tahlil, korpus lingvistikasi va terminologik analizdan foydalanildi. Leksik-semantik tahlil yordamida matbaa va qadoqlash sohasidagi terminlarning morfologik va semantik tuzilishi, ularning sinonimlik va polisemantik xususiyatlari o'rganildi. Korpus lingvistikasi yondashuvi orqali esa ushbu terminlarning o'zbek tilidagi qo'llanilishi chastotasi va kontekstual xususiyatlari tahlil qilindi.

Ushbu tadqiqot uchun ilmiy adabiyotlar, maxsus lug'atlar va korpus tahlillari asosiy manba sifatida foydalanildi. Misol uchun, S. N. Mirzayevning "O'zbek tili leksikologiyasi" asari va E. A. Komilovning "Texnik terminologiya" lug'ati tadqiqotning nazariy asosini tashkil qildi.

Metodlar:

1. Leksik-semantik tahlil: Terminlarning kelib chiqishi, morfologik tuzilishi va semantik xususiyatlari o'rganildi.

2. Korpus lingvistikasi: Terminlarning o'zbek tilidagi qo'llanilishi va ularning kontekstual o'zgarishlari o'rganildi.

3. Morfologik tahlil: Terminlarning o'zbek tilidagi morfologik o'zlashish jarayonlari tahlil qilindi.

NATIJAR VA MUHOKAMALAR

Tadqiqot natijalari ko'rsatadiki, matbaa va qadoqlash sohasi terminlari o'zbek tiliga asosan rus va ingliz tillaridan kirgan bo'lib, ularning aksariyati yangi ma'no bilan boyigan. Morfologik tahlil natijasida ushbu terminlar asosan o'zlashgan, affikslar orqali hosil qilingan yoki boshqa sohalardan kelib chiqqanligini ko'rish mumkin. Semantik tahlil shuni ko'rsatadiki, matbaa va qadoqlash sohasidagi terminlar tez-tez sinonimlik aloqalariga ega bo'lib, ba'zida esa terminlarning polisemantik xususiyati seziladi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, matbaa va qadoqlash sohasi terminlarining aksariyati rus va ingliz tillaridan o'zlashgan. Terminlarning katta qismi texnologik yangiliklar va globalizatsiya tufayli o'zbek tiliga kirib kelgan. Morfologik tahlil natijasida, ushbu terminlar asosan affikslar yordamida hosil qilingan yoki boshqa sohalardan o'zlashtirilganligini ko'rish mumkin. Semantik tahlil esa ushbu terminlarning sinonimlik va polisemantik xususiyatlarini o'rganishga imkon berdi. Masalan, "qadoqlash" va "paketlash" terminlari sinonimlik aloqalariga ega bo'lib, ko'pincha bir-birini almashtirishi mumkin. Biroq, bunday terminlar ba'zi kontekstlarda o'ziga xos ma'nolarni anglatishi mumkin. Tadqiqotda, shuningdek, matbaa va qadoqlash sohasi terminlarining zamonaviy o'zbek tilida qay tarzda qo'llanilishi va ularning leksik tizimga integratsiyalashuvi bo'yicha qiziqarli kuzatuvlar amalga oshirildi. Korpus tahlili yordamida ushbu terminlarning qaysi sohalarda kengroq qo'llanilishi va ularning leksik tizimga ta'siri aniqlandi. Matbaa va qadoqlash sohasidagi terminlar ko'pincha rus va ingliz tillaridan kirib kelgan. Bu atamalar texnologik yangiliklar bilan birgalikda tilga o'zlashgan.

Matbaa Sohasi: "Matbaa" so'zi arab tilidan kirib kelgan bo'lib, dastlab diniy va adabiy matnlarni chop etish bilan bog'liq bo'lgan. Keyinchalik, texnologiya rivojlanishi bilan "ofset bosma" kabi zamonaviy atamalar ingliz tilidan o'zlashgan. Masalan, "ofset" so'zi ingliz tilidan kirib kelib, bosma texnologiyasining rivojlanishini aks ettiradi.

Qadoqlash Sohasi: Qadoqlash sohasida ishlatiladigan terminlar ko'pincha rus tilidan olingan. "Upakovka" (ruscha "упаковка") so'zi o'zbek tilida "qadoqlash" ma'nosida ishlatiladi. "Blister qadoq" (inglizcha "blister pack") farmatsevtik va kichik tovarlarni qadoqlashda keng qo'llaniladi.

Morfologik Tahlil. Terminlarning o'zbek tiliga moslashish jarayonida ko'plab morfologik o'zgarishlar kuzatiladi.

Affiksatsiya: Terminlar o'zbek tilida affikslar yordamida yangi so'zlar hosil qilish orqali o'zlashadi. Masalan, "bosma" atamasiga "-chiqarish" affiksi qo'shilib, "bosib chiqarish" hosil qilingan.

Yig'ma so'zlar: Matbaa va qadoqlash sohasidagi texnologik jarayonlarni ifodalash uchun yig'ma so'zlar keng qo'llaniladi. Masalan, "qadoqlash liniyasi" yoki "bosma uskunalar" kabi terminlar.

Semantik tahlil va sinonimlik. Terminlar orasida sinonimlik va polisemantik xususiyatlar mavjud: - Sinonimlik: Qadoqlash sohasida "qadoqlash" va "upakovka" atamaları sinonim hisoblanadi. Ular turli kontekstlarda bir-birini almashtirishi mumkin. Termin ma'nosida bo'lmasa qadoqlash fe'l yoki ot ma'nosida qo'llanishi mumkin. Qo'li qadoq bo'ldi ma'nosida ham qo'llaniladi.

Polisemiya: "Bosma" so'zi bir necha ma'noga ega. U matbaa jarayoni, bosma mahsulot yoki bosma uskunalar ma'nosida ishlatilishi mumkin.

XULOSA

Matbaa va qadoqlash sohasi terminlarining leksik strukturasi o'rganish natijasida, ularning ko'p qismi zamonaviy texnologik o'zgarishlar natijasida yangilanib borayotganini ko'rish mumkin. Ushbu terminlar o'zbek tiliga kirib, lug'at boyligini yanada boyitmoqda. Terminlar tarkibida sinonimlik va polisemantik ma'nolar ko'p uchrashi, bu sohalarda bo'yicha terminologiyaning kelgusidagi tadqiqotlariga asos yaratadi. Matbaa va qadoqlash sohasi terminlarining leksik strukturasi o'rganish shuni ko'rsatadiki, ushbu terminlar texnologik rivojlanish va globalizatsiya jarayonlari bilan chambarchas bog'liq. Terminlar asosan rus va ingliz tillaridan o'zlashgan bo'lsa-da, ularning zamonaviy o'zbek tilida mustahkam o'rnatilib, yangi ma'nolar bilan boyib borishi kuzatiladi. Ushbu terminlar sinonimlik, polisemantik xususiyatlarga ega bo'lib, o'zbek tili leksik tizimining bir qismi sifatida faol qo'llanilmoqda. Kelgusida ushbu sohalarda bo'yicha terminologiyaning yanada kengroq o'rganilishi va rivojlanishi, leksikologiya va terminologiya sohasida yangi yo'nalishlarni ochib berishi mumkin. Matbaa va qadoqlash sohasidagi terminlar o'zbek tiliga asosan rus va ingliz tillaridan o'zlashgan. Ushbu terminlar o'ziga xos morfologik va semantik xususiyatlarga ega bo'lib, zamonaviy o'zbek tilida keng qo'llaniladi. Tadqiqot davomida olingan natijalar ushbu sohalardagi terminlarning leksik tizimdagi o'rnini aniqlashga yordam berdi. Kelgusida ushbu sohalarda bo'yicha yanada chuqurroq tadqiqotlar o'tkazilishi mumkin.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Abduazizova N. O'zbekiston ommaviy axborot vositalari. Akademiya. 2003
2. Bobokhanov A. Asrdan osh ziyo maskanlari. O'zbekiston. 2011
3. Bobokhanov A. The history of Uzbek printing. Tashkent. 1979
4. Ernazarov T. История печати Туркестана. Ташкент. 1976
5. Esenboyev Z. Matbuotga baxshida umr. G'afur G'ulom. 2001
6. Dolimov U. Ishoqxon Ibrat. Sharq. 1994
7. Аврорин В.А. Проблемы изучения функциональной стороны языка. -Л.: Наука, 1975.-275 с. .
8. Алексеева Л.М. Проблемы термина и терминологии: Учеб, пособие по спецкурсу. - Пермь: Перм. гос. ун-т, 1998. - 119 с.
9. Англо-русский словарь по полиграфии и издательскому делу/Виноградский А.В., Косенко М.Г., Раскин А.С., Уварова Р.М. - М.: РУССО, 1995.-582 с.
10. Лейчик В.М. Предмет, методы и структура терминоведения: Авторефдра филол.наук. - М., 1989. - 47 с.